

DE BRUG

René Berends

DE BRUG

René Berends

COLOFON

Deze publicatie is mogelijk gemaakt door:

Deventer OVT
Pabo Saxion Deventer
Gezamenlijke schoolbesturen gemeente Deventer
Stichting mr. C.J.D.L. Waalfonds
Bureau Kunstcircuit, Leeuwenkuil Deventer

Auteur René Berends
Vormgeving Pieter Ellens, Allison grafische vormgeving, Deventer
Illustraties Hans Stempher
Uitgave Corps 9 Publishers

April 2015
© René Berends

ISBN 9789079701339

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HET VERHAAL...

Op dinsdag 5 september 1944 is het onrustig in de stad Deventer. Later zal die dag in de geschiedenisboeken ‘Dolle Dinsdag’ worden genoemd. Op diverse plaatsen wordt er feest gevierd. Het gerucht gaat namelijk dat geallieerde troepen snel oprukken naar het noorden. Brussel en Antwerpen zouden al bevrijd zijn en de geallieerden zouden op het punt staan Zuid-Limburg binnen te vallen.

Deventenaren die de Duitsers in de oorlog geholpen hebben, vluchten de stad uit en het lijkt er zelfs even op dat ook de Duitse soldaten zich terugtrekken.

Maar zo snel is de oorlog niet afgelopen. De winter van 1944-1945 zal nog een periode vol ellende en gevaar zijn. Dat geldt ook voor de hoofdpersoon in dit verhaal: Hans de Koning. Hij woont aan de Raamstraat, vlakbij de belangrijke bruggen over de IJssel. Dat is aan het eind van de oorlog een gevaarlijke plek om te wonen. Maar terwijl het gevaar van de oorlog voortdurend dreigt, heeft Hans een aantal bijzondere ontmoetingen met een Duitse soldaat.

A stylized sunburst graphic with several light brown, teardrop-shaped rays radiating from a central point. The rays are arranged in a semi-circle, with the longest rays in the center and shorter ones towards the sides.

NA DE STORM

Zaterdag 9 september 1944. Moeder steekt met een lucifer een oude krant in het fornuisje aan. Als het papier begint te branden, legt ze wat takjes en kleine houtjes op het vuur. Er kringelt wat rook door de keuken, maar dat houdt op als moeder het klepje van het fornuis dichtdoet. Dan duurt het nog even, voordat het fornuis lekker snort en de warmte zich door de keuken verspreidt.

Twee dagen geleden stormde het flink. Het was hondenweer. Rukwinden teisterden de bomen. Toen Hans die middag uit school kwam en op de Bergsingel liep, zag hij dat er bij het water een grote tak uit een boom gewaaid was. Hij had eens goed om zich heen gekeken. Toen hij zeker wist dat er niemand op straat was, had hij de tak gepakt en naar huis gesleept. Brandhout kappen of zagen en mee naar huis nemen, is officieel verboden. Dat weet Hans wel, maar bijna iedereen verzamelt wel losse takken. De steenkolen zijn op rantsoen. Zelfs als je er bonnen voor hebt en genoeg geld, zijn ze vaak niet te koop. De Duitsers gebruiken de steenkolen voor zichzelf.

Ook het gas dat van de gasfabriek aan de Zutphenseweg moet komen, wordt steeds minder geleverd. Er zijn dagelijks nog maar een paar korte perioden dat er gas uit de leiding komt. En dat is dan ook nog van slechte kwaliteit. Bovendien kost het stadsgas steeds een paar gasmuntjes. Die moet moeder wel gekocht en in huis hebben. Als moeder aan het koken is en geen muntjes heeft, kan het maar zo zijn dat de gasmeter de leverantie

van het gas stopt en dat moeder niet verder kan met koken. Gelukkig stond het oude fornuis nog in de schuur. Die heeft vader in de keuken geïnstalleerd, zodat moeder in ieder geval ook op hout kan koken.

Moeder was blij met de tak. Ze had nog wel gevraagd of niemand hem gezien had.

Hans was meteen in het schuurtje de tak op het zaagblok in stukken gaan zagen en hij had vervolgens de grote blokken met een bijl keurig in kleine stukken gehakt.

Terwijl het fornuisje lekker snort, gaat Hans op de rand van het aanrecht zitten. Het wordt lekker warm in de keuken. Hans vindt het plezierig om moeder bezig te zien. Met het haakje van de pook opent zij het fornuis en legt een paar blokken hout op het vuur. Dan vult ze een pan met water en zet die op het fornuis.

“Straks eten we weer eens een lekker bordje soep”, zegt ze.

Ook al krijgt moeder wel haar distributiebonnen, toch kan ze daarmee steeds vaker geen vlees kopen. De slager krijgt weinig vlees aangevoerd. Maar gisteren had er in de krant gestaan dat er vlees aangeleverd was. Dus stond moeder vanmorgen al vroeg in de rij bij de slager. Ze had geluk en kon wat soepvlees en een paar bouillonblokjes kopen. En met een ui, een prei en wat worteltjes uit de eigen tuin maakt ze nu een lekkere groentesoep.

Hans heeft er zin in. Het lijkt tegenwoordig wel of hij altijd honger heeft.

Vader staat in het tuintje achter het huis. Hij controleert zijn zelf geteelde tabaksplanten. Ook tabak is tegenwoordig nauwelijks te koop. Hans heeft wel eens een man gezien die peuken van de straat oprapte. Toen hij er genoeg had, kon hij van die sigarettenrestjes een nieuwe sigaret draaien. Vader noemt dat bukshag, omdat je je steeds moet bukken om peuken op te rapen.

Dat doet vader niet. Hij verbouwt zijn eigen tabak. Die eigen teelt brengt hij naar de tabaksfabriek van Ten Have aan de Brink. Daar wordt de tabak verwerkt tot pruimtabak, sigaren en sigaretten.

Hans wipt van het aanrecht af en loopt de tuin. Vader steekt net een sigaret op. De rook kringelt omhoog en dwingt hem een oog toe te knijpen. “Wat een slechte tabak is dat toch”, klaagt hij met een vies gezicht en hij begint te hoesten. “De tabak die we hier verbouwen, is lang niet zo goed als die uit Cuba of Indië! Je moet er maar nooit aan beginnen, Hans”, zegt vader. Hans lacht. “Ik ga echt niet roken”, zegt hij. “Als ik dat gezicht van u zie, moet het wel vies zijn!”

Vader neemt opnieuw een trekje en kijkt de rook na die hij de lucht in blaast. De storm van eergisteren is gaan liggen. Het is onbewolkt en de zon schijnt. “Dat is geen goed teken”, zegt vader, terwijl hij met zijn hoofd naar de stralende, wolkeloze lucht knikt. “Het zal me niet verbazen als de Tommies binnenkort de spoorbrug aanvallen.”

Hans kijkt zijn vader vragend aan. “Kom maar mee naar binnen”, zegt vader. “Dan zal ik je dat uitleggen!” Samen stappen ze de keuken binnen. “Weet je,” begint vader, “ik kan je dit beter binnen vertellen. Ook al sta je in je eigen tuin, je weet nooit wie er mee staat te luisteren!”

Hans knikt begrijpend. Vader en

moeder hebben het hem al vaak genoeg gezegd. Als je in deze tijd iets verkeerd zegt, kun je zo maar opgepakt en gevangen gezet worden. Dat hoeft vader hem heus niet weer uit te leggen. En hij weet ook dat er mensen zijn, die anderen verklikken. Je kunt soms je beste vrienden en burens niet vertrouwen. Vader vertrouwt bijvoorbeeld de oude burens niet, de familie Van Zalingen.

Vader noemt Van Zalingen een ‘meikever’. Dat is een bijnaam voor mensen die na het begin van de oorlog lid geworden zijn van de NSB, de Nationaal-Socialistische Beweging. NSB’ers zijn blij met de Duitsers en proberen ze overal mee te helpen.

Met zijn buurjongen Jan van Zalingen heeft Hans vroeger veel gespeeld. Ze liepen ook altijd samen naar school. Toen Jans ouders lid werden van de NSB, ging Jan bij de Jeugdstorm, de jongerenafdeling van de NSB. Toen vader Jan een keer in uniform met zo’n groep jongeren door de stad zag marcheren, was de vriendschap over. Vader had Hans verboden om nog langer met Jan te spelen. “Het lijkt de Hitler Jugend wel”, had vader gezegd. “Ga maar niet meer om met Jan. Je weet nooit wat hij zijn vader over ons verteldt. Met die NSB’ers kun je niet voorzichtig genoeg zijn. Ze verraden ons en ons land!”

Hans vindt het wel lastig. Hij ziet Jan elke dag op school. Ze zitten bij elkaar in de klas. Jan is vaak alleen. Geen van de andere kinderen wil wat met een Jeugdstormer als Jan te maken hebben. Het lijkt wel of Jan hem dat het meest kwalijk neemt, omdat ze vroeger vrienden waren. Ze hebben bijna altijd ruzie.

Jan is nu verhuisd. Hij woont niet meer bij Hans in de straat. Ze zijn in een groter huis gaan wonen, waar vroeger een joodse familie woonde. Vader denkt dat Van Zalingen die mensen aangegeven heeft, waardoor ze door de Duitsers opgepakt zijn.

Vader en Hans kijken even samen naar moeder, die weer in de soep roert. Dan zegt vader: “Ik denk dat de Amerikanen de brug gaan bombarderen

en dat leg ik je liever niet buiten in de tuin uit!” Vader vertelt verder: “Je hebt ook wel gemerkt dat het afgelopen dinsdag een vrolijke boel was in de stad. Toen ik een collega als machinist op een stoomlocomotief afwisselde, stonden er tientallen mensen voor het station. Zij kwamen de Duitsers uitzwaaien, zeiden ze. Die mensen dachten dat we snel bevrijd zouden worden en dat de Duitsers de stad al uit vluchtten.

Het klopt dat de geallieerden vorderingen maken. Collega’s van me bij de spoorwegen luisteren dagelijks stiekem op hun verborgen radio naar de berichten van Radio Oranje uit Londen. En die hebben verteld dat Vlaanderen al bevrijd is. Dat hadden die mensen op het stationsplein natuurlijk ook gehoord. Zij geloofden dat het nu gauw de beurt zou zijn voor Rotterdam en daarna ook voor Amsterdam.”

“Die mensen zijn veel te optimistisch”, zegt moeder dan. “Ik geloof het niet. De oorlog is nog lang niet afgelopen. Er kan nog van alles misgaan! Je ziet het in de stad. De Duitse soldaten patrouilleren nog gewoon op de Brink.”

“Dat de geallieerden vorderingen maken, is fijn,” zegt vader, “maar nu ze zo dichtbij zijn, kunnen ze makkelijker de treinen aanvallen. De Duitsers vervoeren hun soldaten en wapens per trein. En dat weten de geallieerden. Hier in Deventer komen bijna dagelijks van zulke treinen over de spoorbrug. Daarom denk ik dat de geallieerden vast gaan proberen om die brug te bombarderen. En dat kan alleen met mooi en rustig weer en een onbewolkte hemel.”

Als vader dat zegt en moeder vervolgens knikt, is Hans, na de storm van eergisteren, ineens niet meer zo blij met het mooie nazomerweer van vandaag. Het moet maar gauw herfst worden.

VAN JE VRIENDEN MOET JE HET MAAR HEBBEN

Dinsdag 19 september 1944. Het is kwart voor zes in de morgen. Ineens zit Hans rechtop in bed. Hij droomde dat hij met zijn vader op de stoomlocomotief meereed en dat hij aan de stoomfluit mocht trekken. Maar nu is hij klaarwakker en in plaats van een stoomfluit hoort hij een heel ander geluid, een sirene. Het duurt even voordat Hans begrijpt dat het luchtalarm afgaat. Hij wipt zijn bed uit en kijkt even tussen de gordijnen door naar buiten. Het is nog vroeg, het begint net licht te worden. De zon komt op.

“Hans!” Vader roept hem. “Ben je wakker? Kom naar beneden! We moeten de kelder in. Neem je kleren mee!”

Als Hans beneden is, komt moeder uit de keuken met een paar boterhammen. Samen lopen ze de keldertrap af.

Hun huis aan de Raamstraat heeft onder de trap een kleine kelder. Dat is de veiligste plek in huis om bij een bombardement te schuilen, heeft vader gezegd. Sommige mensen uit de buurt schuilen in de kelders van de fabriek van Senzora, verderop in de straat.

In de kelder ligt een matras op de grond. Hans gaat daarop zitten. Vader en moeder pakken elk een oude keukenstoel.

Hans luistert naar de geluiden. Hij wil weten wat er buiten gebeurt. Ineens vermengt het geluid van het luchtalarm zich met het blaffen van het afweergeschut. Af en toe hoort hij er tussendoor vliegtuigmotoren.

“Er zijn jagers boven de stad”, zegt vader. “Ze zitten achter elkaar aan.”

Hans hoort een aantal keren het fluitende geluid van een vliegtuig in duik-

vlucht. Als het geluid van een vliegtuig aanzwelt, houdt dat plotseling op. Een paar seconden later horen ze een doffe knal. Moeder kijkt vader vragend aan. “Er is er een neergestort!”, zegt vader met een sombere stem. Hans spitst zijn oren, maar meer dan die doffe knal is er niet te horen.

Een paar uur later loopt Hans naar school.

Jan van Zalingen staat hem triomfantelijk op het plein op te wachten. “Hé Hans, heb je het al gehoord? Die vijandelijke vliegtuigen hebben vanmorgen een best pak slaag gehad. Mijn vader zegt dat er eentje bij het Hoornwerk, bij het Overijssels Kanaal, is neergestort. En een paar hebben boven de stad brandstoftanks afgeworpen. Die zijn dwars door de daken van huizen gevallen. Moet je maar eens in de Oudegoedstraat kijken! Daar staan twee huizen in brand.”

Hans kijkt Jan boos aan, maar hij zegt hem maar niets terug. Hoezo vijandige vliegtuigen, denkt hij. Wie zijn hier de vijanden? De Duitsers natuurlijk! “Van die Amerikaanse en Engelse vrienden van je, moet je het maar hebben!” probeert Jan het nog eens. Gelukkig gaat dan de schoolbel. Ze moeten netjes in de rij gaan staan om per klas de school in te lopen. In de rij mag er van meester Van Eck niet gepraat worden, ook niet door Jan van Zalingen.

Terwijl Hans in de rij staat, denkt hij terug aan de zondag, veertien dagen geleden, toen sommige mensen in de stad al feest vierden, omdat de oorlog snel afgelopen zou zijn. Jan was toen een paar dagen niet op school. Kinderen uit de klas vertelden toen, dat Jan met zijn ouders de stad uit was gevlucht. Een paar dagen later was hij toch weer op school. “Ik heb met griep in bed gelegen”, had Jan gezegd. Maar Hans wist wel beter. Jan was met zijn ouders en andere NSB’ers weg geweest. Maar toen duidelijk werd dat de Amerikanen en Engelsen niet heel snel in Deventer zouden zijn, waren ze teruggekomen.

Als alle kinderen op hun plaats zitten, vertelt meester Van Eck een nieuwtje. De school gaat dicht. Het wordt herfst. Dus zal het nu snel kouder worden.

Er zitten gaten in de ramen, waardoor het tocht en er is te weinig brandstof om de kachels te laten branden. En tot overmaat van ramp hebben de Duitsers het gebouw nodig. De kinderen zullen af en toe les krijgen in een ander gebouw. Meester Van Eck vertelt dat ze thuis het schoolwerk maar bij moeten houden. Af en toe kunnen ze van de meester nog wel wat hulp krijgen en wat werk op krijgen.

Samen bladeren ze de verschillende leerboeken door, waar ze thuis uit kunnen gaan werken. Overal vertelt meester er kort bij wat ze aan huiswerk kunnen maken. Wanneer de geschiedenisboeken uitgedeeld worden, ziet Hans dat er verschillende bladzijden uitgescheurd zijn. Dat heeft de meester zelf gedaan. Daar stonden teksten in het boek, waar de Duitsers het niet mee eens zijn, vertelt meester Van Eck. Sommige boeken zijn zelfs helemaal verboden, bijvoorbeeld de boeken die door joodse schrijvers zijn geschreven.

De Duitsers hebben wel meer verboden. Zo is de foto van koningin Wilhelmina, die in de hal van de school hing, verwijderd. De kinderen mogen ook sommige liedjes niet meer zingen. Hans herinnert zich dat hij een keer op het schoolplein neuriede. Jan had hem toen toegeroepen: “He, dat liedje is verboden. Hou daarmee op! Anders vertel ik het de meester en als die je niet straft, vertel ik het mijn vader!”

De Duitsers hebben meer schoolgebouwen opgeëist. De leraren moeten dan maar zien waar ze met de kinderen naartoe gaan. Vorig jaar kregen de kinderen van de montessorischool zelfs les in een café aan de Polstraat. Toen vader dat vertelde, hebben moeder en Hans daar nog wel om gelachen. “Les krijgen in een café? Die arme kinderen!”, had moeder gezegd. “Als ze maar niet aan de drank raken!”

Donderdag 5 oktober 1944. Nu Hans niet zo vaak naar school hoeft, gaat hij wat vaker bij zijn oma langs. Opa is twee jaar geleden overleden. Oma woont nu alleen in haar huisje aan de Lange Zandstraat. Hans gaat graag naar zijn oma. Ze maakt grapjes en het is er altijd gezellig.

Als Hans bij oma aan tafel zit, heeft ze een verrassing. Ze heeft sokken gebreid. Hans moet ze maar even passen. Hij trekt zijn schoenen uit, maar dan ziet oma dat hij een kanjer van een gat in een van zijn sokken heeft.

“Nou, die sok heeft zijn beste tijd gehad”, zegt oma. “Doe die nieuwe maar meteen aan, dan zal ik de oude voor je stoppen!”

Hans trekt de nieuwe sokken aan. De wol kriebelt. Ze zijn wat aan de grote kant, maar dat vindt hij niet erg. “Beter te groot dan te klein”, zegt oma. “Je groeit nog flink. Ze zullen je over een paar maand precies passen!”

Dan kijkt oma kritisch naar zijn schoenen. “Een paar nieuwe schoenen voor jou is ook geen luxe, Hans. Passen die je nog wel? En moet je eens kijken, er zit een gat in de zool!”

“Nieuwe schoenen?”, antwoordt Hans. “Mama heeft daar misschien wel de bonnen voor, maar die zijn veel te duur. Bovendien zijn er bijna geen schoenen te koop.” “Ik heb nog wel een paar goede schoenen van opa staan”, zegt oma. “Daar heb ik niets meer aan en ze zijn je vader te klein.” Oma loopt de gang in en opent de kelderkast. Even later komt ze terug met een paar schoenen in de hand. “Nee Hans,” zegt ze, “die zijn je nog te groot. Opa had maat 42.”

Hans wil graag een paar nieuwe schoenen, maar om nou met de schoenen van opa te gaan lopen, vindt hij maar een gek idee. Daarom is hij opgelucht dat opa's schoenen hem te groot zijn.

“Misschien kan ik ze ruilen voor een paar schoenen voor jou! Welke maat heb je?”, vraagt oma.

“39!”, antwoordt Hans. “Goed! Dan ga ik proberen ze te ruilen voor een paar jongensschoenen, maatje 40! Dan kunnen je voeten er nog wat in groeien!”

Hans moet om half één thuis zijn. Hij heeft nog tijd genoeg en loopt daarom langs de rivier naar huis. Er is altijd wat te doen bij de IJssel. Het mooist vindt hij het als er een stoomtrein over de brug rijdt. Vroeger keek hij dan altijd of vader toevallig op de trein reed. Maar een paar weken geleden heeft vader meegedaan aan de grote spoorstaking. Duizenden spoorweg-

arbeiders zijn gaan staken toen de Nederlandse regering in Londen via Radio Oranje daartoe opgeroepen had. Sindsdien rijden er bijna geen treinen meer en zit vader thuis.

Terwijl Hans in gedachten langs de rivier loopt, denkt hij aan de oorlog. Zijn vader en moeder maken zich zorgen. Zou het waar zijn dat de oorlog nog de hele winter gaat duren en dat de stad vaker gebombardeerd gaat worden? En als vader weer als machinist moet werken, zullen ze dan niet ook de treinen beschieten waar hij op rijdt? Vader moet dan misschien zelfs in Duitsland op treinen gaan rijden.

Bij de spoorbrug blijft Hans staan kijken. Aan de overkant staat een stoomtrein te wachten om de spoorbrug over te rijden. Het is een militaire trein met een grote Duitse stoomlocomotief ervoor.

Plotseling begint het luchtalarm te loeien.

Hans kijkt omhoog. Hij speurt de hemel af, maar hij ziet niets.

Het zullen wel overvliegers zijn, denkt Hans. Zo noemt moeder de vliegtuigen die over Deventer vliegen om in Duitsland steden en fabrieken te bombarderen. Ze vliegen te hoog om de Duitsers een kans te geven om ze met afweergeschut neer te schieten.

Hans kijkt weer naar de trein. Die rijdt nu langzaam de brug op, terwijl hij flink wat stoom afblaast.

Hans twijfelt. Wat moet hij doen? Naar huis rennen? Maar dat is nog ver.

Hij ziet mensen wegrennen en dekking zoeken.

Net als hij besluit om toch maar naar huis te rennen, hoort hij een paar jachtvliegtuigen aan komen. Op hetzelfde moment begint ook het afweergeschut in de uiterwaarden te blaffen. De trein wordt aangevallen! Hans schrikt. Het is hier helemaal niet veilig.

“Hey du, da!”

Hans kijkt om.

Nog voor Hans beseft wat er gebeurt, grijpt een Duitse soldaat hem bij zijn schouder en wordt hij naar de overkant van de straat gesleurd. Daar springt de soldaat terwijl hij Hans goed vast heeft in een gat, dat daar gegraven is om in te schuilen.

Hans ligt op de bodem, met bovenop op hem de Duitse soldaat. Het geweer dat de soldaat om heeft, voelt Hans tegen zijn borstkast drukken.

Hans probeert zich los te worstelen en wil het gat uitklimmen. Maar hij wordt ruw aan zijn jas teruggetrokken.

De soldaat houdt hem stevig vast en duwt hem tegen de grond. Hans voelt het hart in zijn keel kloppen en hoort de soldaat zwaar ademen.

Een paar seconden later scheren er vliegtuigen over. Hoeveel zijn het er? Twee, drie, vier? Met boordmitrailleurs wordt er op de locomotief geschoten.

Die rijdt langzaam verder over de spoordijk, al sissend en remmend.

Er volgen verschillende ontploffingen, dicht in de buurt. Er worden bommen afgegooid om de brug te raken.

Vanuit verschillende richtingen hoort Hans het afweergeschut schieten. Zouden ze een van de vliegtuigen geraakt hebben?

Hans hoort stenen en gruis opspatten. Ineens is er een stofwolk die het zonlicht verduistert. Het lijkt wel de hel op aarde!

De Duitse soldaat houdt Hans nog steeds stevig vast. Ook al zou hij het willen, Hans voelt dat hij zich niet los kan rukken. Hoe lang zit hij daar? Een paar seconden? Een paar minuten? Hans heeft geen idee meer van tijd. Dan wordt het stil. Het afweergeschut stopt en er is geen geluid van vliegtuigen meer in de lucht.

De soldaat gaat rechtop zitten. Hij luistert. Voorzichtig kijkt Hans naar hem op.

“Alles gut?” vraagt de soldaat dan.

Hans kijkt de Duitser aan. Het is een oudere man, ouder dan zijn eigen vader. Hij heeft lichtblauwe ogen, die hem vriendelijk aankijken.

“Wie heisst du?” vraagt de soldaat dan. “Hoe heet jij?” herhaalt de man. De

soldaat spreekt niet goed Nederlands, maar goed genoeg voor Hans om het te begrijpen.

“Ik ben Hans”, zegt hij.

“Hans”, lacht de soldaat. “Schöne Nahme!”

De soldaat laat Hans los. Met zijn hand maakt hij een beweging dat Hans moet blijven zitten. Dan knoopt hij de jas van zijn uniform open en pakt een portefeuille uit zijn binnenzak. Hij haalt er een foto uit.

“Dass ist Dieter! Dass ist mein Sohn! Meine Junge!”

Hans begrijpt het. De soldaat laat hem een foto van zijn eigen zoon zien en die heet Dieter.

“Zwölf Jahre alt!” zegt de soldaat.

En ook dat begrijpt Hans. De zoon van de soldaat is twaalf jaar oud, net zo oud als hij is.

Hans wijst op zichzelf en zegt dan: “Auch twaalf jaar!”

De soldaat lacht en slaat hem zacht op zijn schouder.

Dan gaat opnieuw de sirene af. Een langgerekte toon geeft het teken ‘veilig’.

De soldaat kijkt naar Hans. “Nah, gehen Sie jetzt, Hans! Wiedersehen!”, zegt de soldaat. “Tot ziens!”

Hans staat op. De soldaat beurt hem uit het eenmansgat. Op straat klopt hij het zand uit zijn haar en van zijn kleren. Dan kijkt hij nog een keer om naar de soldaat. Die salueert een keer en geeft hem een knipoog.

Hans is verward. Hij kijkt naar de spoorbrug. Die ligt er nog precies zo bij als voorheen. De bommen hebben de brug gemist. De trein is achter hem op de spoordijk tot stilstand gekomen.

Op straat glinstert een stukje metaal. Hans pakt het op, maar laat het meteen weer vallen. Het is gloeiend heet. Het is een stukje van een ontplofte granaat.

Ineens lijkt het of hij weer logisch kan denken. Hij begrijpt dat hij snel naar huis moet. Vader en moeder zullen ongerust zijn. Hij zet het op een

lopen. Langs de Welle, over de Pothoofdbrug, onder de nieuwe brug door en langs het Pothoofd en de fabriek van Senzora rent hij naar huis. Als hij hijgend de straat in komt, staat moeder al in de voordeur ongerust naar hem uit te kijken. Ze heeft tranen in de ogen als ze Hans omhelst. “Ach jongen, waar bleef je nou”, zegt ze. “Ik was zo ongerust!”

The title 'OMA KOMT INWONEN' is centered at the top of the page. It is written in a bold, red, hand-drawn style font. Above the text is a decorative graphic consisting of several light brown, teardrop-shaped elements radiating from a central point, resembling a stylized sunburst or a fan of leaves.

OMA KOMT INWONEN

Zondag 15 oktober 1944. Hans heeft een borststok en een extra trui aangetrokken. Hij zit aan het tafeltje in de keuken en is net aan de staartdelingen begonnen, die hij als huiswerk voor meester Van Eck moet maken, als de sirenes van het luchtalarm weer afgaan. Na zijn ontmoeting met de Duitse soldaat twee weken geleden, is dat al de derde keer. Het wordt bijna een routine.

Moeder en vader zijn op zolder. Hans hoort ze gehaast de trap aflopen. “Kom Hans,” zegt vader, “de kelder in. Neem je werk maar mee!”

Even later zitten ze stil bij elkaar. Hans heeft het rekenwerk meegenomen, maar hij kan zijn hoofd er niet bij houden. Samen luisteren ze naar de geluiden van buiten. Het afweergeschut schiet. Ze horen verschillende vliegtuigen boven de stad. Hoeveel zijn het er? Vijf of zes? Even later horen ze zware knallen. Er slaan bommen in.

Een paar minuten later gebeurt precies hetzelfde. Weer horen ze een formatie vliegtuigen aankomen. En daarna nog een paar keer. Steeds weer zijn het vijf of zes vliegtuigen tegelijk die de aanval op de bruggen inzetten, samen meer dan veertig vliegtuigen.

Vader schudt zijn hoofd. “Dat zijn dan bevriende landen”, zegt hij cynisch. “Die Amerikanen en Engelsen mogen dan wel tegen de Duitsers vechten, wij zijn er het slachtoffer van!”

Hans denkt aan Jan van Zalingen. Die zei dat ook. Maar voor Hans zijn de Amerikanen en Engelsen vrienden en de Duitsers de vijanden. Toch is het

een raar idee, dat Nederland gebombardeerd wordt om de oorlog van de Duitsers te winnen.

“Als ze die brug niet gauw kapotschieten, blijft er niets van de stad over”, zegt vader als er weer bommen inslaan. “Dan bombarderen ze alles plat. Je kunt misschien het best onder de brug schuilen, want die raken ze niet!” Moeder aait Hans door zijn haar. Hans kijkt haar aan. Hij ziet de angst in haar ogen.

Tien minuten na de laatste zware dreunen, wordt het sein ‘veilig’ gegeven. Vader opent de deur van de kelder en samen stappen ze de keuken in. Er is door het dreunen van de bominslagen een glas van het keukentafeltje getrild. Dat ligt gebroken op de keukenvloer, maar verder is er niets kapot. Vader ruimt het glas op en moeder gaat op straat kijken. Er is echter niets bijzonders te zien. Er komen meer burens op straat kijken. Die blijven even met elkaar staan praten.

Wanneer Hans een halfuurtje later weer aan zijn sommen zit, gaat de bel. Vader doet open. Het is Johannes Hendriks, een oude vriend van vader, uit de tijd dat vader als kind nog bij oma woonde. Johannes is altijd in de Lange Zandstraat blijven wonen, tegenover oma, dicht in de buurt van de textiel fabriek van Ankersmit waar hij werkt.

“Herman, je moet meekomen”, zegt hij tegen vader. “Het huis van je moeder is geraakt. Je moeder heeft gelukkig niets. Ze is erg geschrokken. Ze zit bij ons aan de keukentafel bij te komen.”

Vader loopt de keuken in. Hij kijkt moeder verschrikt aan. “Ik waag het er maar op,” zegt hij dan, “ik ga meteen met Johannes mee.” Vader heeft zich de afgelopen tijd niet op straat laten zien, maar wil nu natuurlijk naar zijn moeder.

Hij trekt zijn jas aan en loopt gehaast de deur uit met Johannes.

Moeder loopt twee keer heen en weer de keuken door. “Het zal toch niet,” zegt ze, “het zal toch niet!”

Dan doet moeder vastberaden haar schort af: “Kom Hans, we gaan er ook heen! We gaan hier niet zitten afwachten! Misschien kunnen we nog wat voor opoe doen!” Vader en moeder noemen oma altijd opoe.

Even later loopt Hans met zijn moeder langs de Singel. Als ze de gracht gehaast voorbijlopen, springen twee eenden kwakend het water in. Vroeger ging Hans hier vaak met oma de eendjes brood voeren. Toen waren het er veel meer. Eenden brood geven, gebeurt allang niet meer. Tegenwoordig hebben de mensen zelf weinig te eten en zeker geen brood over. De eenden in het park moeten maar zien hoe ze aan voer komen en er zelfs voor oppassen dat ze zelf niet in de pan eindigen.

Moeder heeft geen oog voor de eenden. Als ze het had gekund, zou ze hard zijn gaan rennen.

Als ze de Lange Zandstraat inlopen, zien ze direct dat het op verschillende plaatsen mis is. Een aantal huizen staat in brand. De brandweer is aan het blussen, maar die kan niet overal tegelijk zijn.

Van één huis is een stuk van een buitenmuur weggeslagen. Het is een vreemd gezicht. De gordijnen waaien in de wind en vanaf de straat kijk je zo op een tafel met stoelen. Die staan nog netjes overeind, met zelfs een theekopje op tafel.

Overal liggen brokken stenen en kapotte dakpannen. Er hangt een droge, rokerige lucht in de straat van de branden en van het stof.

Mannen van de luchtbeschermingsdienst helpen een gewonde die op straat ligt.

Schuin tegenover oma woont Johannes Hendriks. Als ze langs oma's huis lopen, houdt moeder even haar passen in. Geschrokken kijkt ze naar de ravage. Door de ontploffingen zijn veel dakpannen van het dak geblazen. Het glas is uit de sponningen gesprongen en de voordeur hangt aan een scharnier in het kozijn.

Dan versnelt moeder weer haar pas en loopt ze naar de overkant van de straat om naar oma te gaan.

Vader zit met oma aan tafel. Op tafel staat een kopje thee, onaangeroerd.

“Och opoe, wat vreselijk allemaal”, zegt moeder, terwijl ze oma omhelst. Dan begint moeder te huilen.

Oma is blij om moeder en Hans te zien.

“Het is wat, hè Hans?”, zegt oma. Ze doet haar best om een beetje vrolijk te klinken, maar Hans ziet aan haar ogen dat ze geschrokken is.

“Ik leef gelukkig nog!”, zegt ze.

“En dan te bedenken dat ik opa’s schoenen nog heb kunnen ruilen voor een paar mooie stappers voor jou, Hans. Ik heb ze vanmorgen in de kelder-kast gezet! Herman, je moet ze straks maar even halen!”

Terwijl oma dat zegt, ziet Hans dat zijn vader zowel tranen in zijn ogen krijgt als een lach om zijn mond. “Nieuwe schoenen voor Hans in de kelderkast”, zegt hij dan. “Ik zal ze zo gaan pakken!”

In het begin van de middag loopt oma samen met moeder naar huis. Oma komt voorlopig bij hun in huis wonen. Het huis van oma is onbewoonbaar.

Hans helpt vader en Johannes in oma’s huis. Ze zoeken wat beddengoed en kleren bijeen. Hans verzamelt wat waardevolle spulletjes van oma, zoals de trouwring van opa en wat oude foto’s.

Vader pakt ook Hans’ nieuwe schoenen uit de kelderkast. Ze zijn precies goed! Maatje 40!

Als ze de hoogstnoodzakelijke spullen voor oma gepakt hebben, zetten ze de voordeur met schroeven vast en timmeren ze planken voor de ramen, zodat vreemden het huis niet in kunnen.

A decorative graphic consisting of several light brown, teardrop-shaped elements radiating from a central point, resembling a stylized sunburst or a fan of leaves. The text 'RUZIE MET JAN' is centered within this graphic.

RUZIE MET JAN

Zondag 22 oktober 1944. Oma woont nu al een week bij Hans. Ze is nog niet bij haar eigen huisje terug geweest. Maar ze wordt steeds nieuwsgieriger en wil haar huis graag terugzien. Daarom loopt ze er vanmorgen samen met vader en Hans naartoe.

Hans weet dat vader die wandeling liever niet meer maakt. Vader weet dat er steeds vaker mannen zoals hij opgepakt worden om in Duitsland te werken. Toch durft hij het vandaag aan, omdat de kans klein is, dat de Duitsers hem op een zondag zullen oppakken.

Als ze de Lange Zandstraat inlopen, zijn de vernielingen goed te zien. “U heeft geluk gehad, opoe”, zegt vader als ze langs een open plek lopen, waar een huis helemaal weg is. Het stond maar een paar huizen van oma’s huis vandaan.

Maar ook als ze voor oma’s huis staan, is het schrikken. De deur die vader dichtgeschroefd had, staat open. Er zijn mensen binnen geweest. “Blijf hier maar even staan”, zegt vader. “Ik ga eerst zelf binnen kijken.”

Niet veel later komt vader weer naar buiten. Hij heeft wat spulletjes van oma in de hand. “Ze hebben van alles gejat”, zegt vader. “De kasten zijn leeg. Er zijn zelfs planken uit de kasten gehaald.” Boos legt hij wat vazen en serviesgoed van oma op straat.

“Opoe blijf maar even hier. Er zijn planken uit de vloer gehaald. Het is te gevaarlijk voor u om naar binnen te gaan.” Vader knikt vervolgens naar Hans als teken om mee te lopen.

Hans volgt zijn vader naar binnen. Het zo vertrouwde, gezellige huis van oma ziet er nu troosteloos uit. Er staat nog een stoel in de kamer. Die brengt Hans naar buiten. “Ga maar even zitten, opoe”, zegt hij. “Wij lopen het huis nog even goed door.”

Hans gaat opnieuw naar binnen. Hier en daar staat of hangt nog iets bekends en vertrouwds. Maar er is ook veel weg. Zelfs oma’s houten bed is gestolen. Waar ze nog wat spulletjes van oma vinden, pakken ze die op en brengen die naar oma. Het is een triest gezicht: oma op een stoel op straat voor haar half-dichtgetimmerde huis met de overgebleven spulletjes om haar heen.

De volgende ochtend komt Hans terug van een bezoekje aan meester Van Eck op school. Hij heeft weer wat werk gekregen dat hij thuis moet maken. De rest van de week is de school gesloten.

Op school heeft hij Jan van Zalingen kunnen ontlopen, maar als Hans de Brink oploopt, ziet hij Jan van een afstand staan. Jan heeft hem helaas al eerder gezien, zodat Hans hem niet kan ontlopen.

“Zo Hans,” begint Jan, “ik zag je gisteren nog lopen met die lompen van je oma! Foei wat een zooi was dat! Ga je een lompenhandel beginnen?”

Hans kijkt om zich heen, maar op het grote plein is er geen ontkomen aan. Hij kan niet anders dan met Jan meelopen en naar zijn geplaag luisteren.

“Het waren spullen van mijn oma. Ze is gebombardeerd,” zegt hij maar.

“Ja, dat weet ik,” antwoordt Jan. “Dat heeft mijn vader wel verteld. Dat waren je Amerikaanse en Engelse vrienden, hè! Eigen schuld, dikke bult! Dat zouden de Duitsers nooit doen!”

Dat zouden de Duitsers nooit doen? Hans ontploft.

“Oh nee? Zouden de Duitsers dat nooit doen? En de bombardementen op Rotterdam dan? En Londen en Antwerpen? Bovendien zijn jullie deze oorlog begonnen, moffenvriendje!”

Het woord is eruit voordat Hans erover heeft kunnen nadenken.

“Hoe noem jij mij?” schreeuwt Jan hem vervolgens toe. “Durf dat nog eens

te zeggen!” Hans weet dat hij al te veel heeft gezegd. Nog voordat hij het zich realiseert, heeft hij een vuistslag te pakken, vol op zijn kin. Hans smakt tegen de grond. Als hij op wil staan, ligt Jan al boven op hem. Jan probeert hem overal te raken.

Hans verdedigt zich. Hij ontwijkt Jans slagen zo goed mogelijk, maar ook zijn boosheid komt tot een kookpunt. Hij slaat terug, precies op Jans neus. “Au!”, schreeuwt Jan dan. En net als Jan opnieuw uit wil halen, wordt hij ruw aan de kraag van zijn jas opgetild.

“Was ist denn hier los?”, hoort Hans een Duitse soldaat zeggen.

Nu Jan niet meer bovenop hem zit, krabbelt Hans snel overeind.

Dan ziet Hans wie hij voor zich heeft. Het is de soldaat met wie hij in het eenmansgat zat, de soldaat die hem de foto van zijn zoon Dieter heeft laten zien. De soldaat herkent Hans nu ook.

“Du bist Hans, nicht wahr?” vraagt hij hem en terwijl de soldaat dat zegt, laat hij Jan los en geeft hij Hans een hand. Jan staat verbaasd te kijken.

Hoe kan het dat die soldaat Hans kent en Hans die soldaat?

Dan geeft de soldaat Jan een zet: “Sie müssen nicht streiten mit Hans!

Gehen Sie zu ihrer Mutter!”

Jan wankelt van verbazing achteruit. “Naar mijn moeder gaan?” schreeuwt hij dan. “Laat Hans maar naar zijn moeder gaan!” Jan klopt zijn kleren af. Er loopt een straaltje bloed uit zijn neus over zijn lip. Hans heeft hem een bloedneus geslagen. Maar Jan merkt dat niet eens, zo kwaad is hij over de onverwachte wending. Niet Hans, maar hij wordt weggestuurd door een Duitse soldaat!

Terwijl Jan kwaad wegloopt, roept hij: “Ik krijg jou nog wel, Hans. Dit vertel ik aan mijn vader. En pas maar op, want wij weten wel dat je vader meegedaan heeft aan de spoorwegstaking. Die lui worden allemaal nog opgepakt!”

Hans pakt zijn boekentas op en kijkt naar de soldaat. Die kijkt hem vriendelijk aan. Verlegen zegt Hans: “Danke”. Dan loopt hij maar weg. Het enige wat de soldaat hem nog zegt, is: “Tschüs!”

A stylized sunburst graphic with several rays emanating from a central point, rendered in a light beige color. The rays are of varying lengths and thicknesses, creating a fan-like shape.

OP BEZOEK BIJ VADER

Zondag 24 december 1944. Het is de dag voor kerst. Na een gure herfst is het gisteren echt winterweer geworden. Het is 's nachts gaan vriezen en vandaag is het ook overdag een aantal graden onder nul. De wind komt uit het noordoosten en ook al schijnt de zon, het voelt ijzig koud.

Ook al is het de dag voor kerst, Hans heeft geen kerstgevoel. Moeder heeft een kerstster voor het raam gehangen en een dennentak boven het schilderij. Op het dressoir staat zelfs het kerststalletje, maar echt kerst wordt het daar niet van.

Vader is niet thuis. Hij zit ondergedoken op een veilige onderduikplaats boven de stallen in de boerderij van tante Marie en oom Jan in Terwolde. Vader vertrouwde het niet meer. Het arbeidsbureau liet steeds vaker mannen tussen de 16 en 40 jaar oppakken. Die moesten in Duitse fabrieken gaan werken of in de omgeving van de stad voor Organization Todt plaggen steken of loopgraven spitten. Steeds vaker werden ook stakende machinisten opgepakt om in Duitsland treinen te gaan rijden. Dat vond vader veel te gevaarlijk, want ook in Duitsland worden treinen dagelijks beschoten. Toen kwam het bericht dat vaders vriend, Johannes Hendriks, zo maar door de Grüne Polizei van straat geplukt was. Johannes was 's morgens gewoon naar zijn werk gegaan. Ze hadden hem op de hoek van de straat op staan wachten. Een paar dagen later had zijn vrouw een brief ontvangen. Johannes werkte nu in een Duitse munitiefabriek. Ze hadden hem gezegd dat hij in Duitsland nog iets voor het vaderland kon betekenen. Vader was boos geweest en had gefoeterd: "Iets betekenen voor het vaderland! Wat

denken die moffen wel!”

Toen Hans thuis het verhaal over de ruzie met Jan verteld had, was dat de druppel geweest die de emmer deed overlopen. “Als Jan al roept dat vader meegedaan heeft aan de spoorwegstaking, dan zal daarover bij Van Zalingen thuis gesproken zijn”, had vader gezegd. “En met zulke NSB’ers weet je het maar nooit. Die kunnen je zo maar aan de Duitsers verraden!”

Een week of vier geleden had vader daarom afscheid genomen en was hij ondergedoken. Vader had nog gezegd dat Hans nu de man des huizes zou zijn en dat hij goed op moeder en oma moest passen en vooral geen ruzie meer moest maken met Jan.

Vandaag brengt Hans een bezoekje aan vader.

Als Hans zijn jas aandoet, zegt moeder: “Doe ook je handschoenen aan en je das om. Het is bitterkoud!”

Hans knikt. Hij begrijpt dat moeder zich zorgen maakt, maar vindt het onzin dat ze zich zo met zijn kleren bemoeit.

“Doe vader de groeten. Geef hem maar een dikke kus van me!” Ze stopt Hans nog een pakje onder zijn jas. Het zijn sigaretten van vaders eigen verbouwde tabak. Moeder heeft ze gisteren bij Ten Have op de Brink opgehaald. Het is een kerstcadeautje voor vader.

Even later loopt Hans de nieuwe brug op. Hij heeft er vaak met vader staan kijken toen er met de bouw begonnen was: bij het heien van de heipalen, naar het treintje dat het zand voor de oprit van de brug vervoerde en naar het storten van het beton voor de pilaren. De brug was nog niet af toen de oorlog begon. Vorig jaar is de brug afgebouwd. Ook voor de Duitsers is een goede verkeersbrug belangrijk.

Er is weinig verkeer en het is erg rustig. Twee Duitse schildwachten staan bij de controlepost met Nederlandse politieagenten te praten. Hans herkent een van de soldaten. Het is de vader van Dieter.

“Wie geht’s mein Freund?” vraagt deze vriendelijk.

Hans knikt. “Gut”, antwoordt hij.

“Keine Schwierigkeiten mehr gehabt mit dem Bursche?”

“Nein”, antwoordt Hans en lacht. Hij heeft inderdaad geen moeilijkheden meer gehad met Jan van Zalingen.

De soldaat is blijkbaar om een praatje verlegen en steekt een sigaret op. De rest van het pakje geeft hij aan Hans.

“Rauchen Sie?” vraagt hij aan Hans. “Es sind gute deutsche Zigaretten!”

Dan tikt een van de Nederlandse politieagenten de soldaat op de schouder en vraagt hem wat.

Hans mag doorlopen. De soldaat tikt hem nog vriendschappelijk tegen zijn muts.

Gelukkig maar, denkt Hans. Als ik gefouilleerd was, hadden ze me vast de sigaretten voor vader afgepakt, of hadden ze daarover vervelende vragen gesteld.

Hij schiet in de lach dat hij nu een pakje Duitse sigaretten heeft. Vader zal er wel van opkijken.

Hans loopt verder en kijkt vanaf de brug naar het noorden over de stad uit. Ook al schijnt de zon, de stad ziet er grauw en grijs uit. Troosteloos. Op verschillende plaatsen liggen huizen in puin en zijn er gaten tussen de huizenrijen geslagen.

Bij de spoorbrug ziet hij het afweergeschut in de uiterwaarden. Drie soldaten staan er op de uitkijk.

Van hieruit heeft hij opnieuw een goed zicht op de stad. In de verte ziet hij de watertoren en de toren van de kerk aan de Zwolseweg.

Dan verschijnt ten oosten van de stad een witte streep in de lucht, even later gevolgd door een eigenaardig geluid. Hans volgt de streep. Het komt snel op hem af. Het is een soort raketbom die de Duitsers lanceren om Antwerpen en ook Londen te treffen. Bij Lettele is er een lanceerinstallatie,

heeft hij gehoord. Hans volgt de streep in de lucht. Het gepruttel hoort hij boven zich. Er zijn er een paar in Deventer neergestort, weet Hans. Mensen vielen zelfs van hun fiets door de luchtdruk van de ontploffing. Deze vliegt door en verdwijnt naar het westen. Hopelijk stort die bom neer in zee, denkt Hans.

Op de weg naar Terwolde loopt Hans niet alleen. Voor hem lopen twee kinderen met een kinderwagen.

Moeder heeft hem wel verteld over zulke kinderen. Die komen soms helemaal uit Amsterdam lopen om bij de boeren op het platteland om eten te bedelen. Hans haalt de kinderen in. Ze zien er moe en broodmager uit. Hun kleren zijn kapot. Hans groet ze, maar ze zeggen niets terug en kijken met grote, holle ogen voor zich uit.

Als Hans het erf van de boerderij op loopt, blaft de hond. Tante komt hem tegemoet lopen.

“Oh, wat fijn om jou weer eens te zien, Hans,” zegt ze.

Tante Marie kijkt nog even de dijk over. Dan zegt ze zacht: “Ga maar gauw naar binnen. Verras je vader maar. Hij wil je vast graag zien en van je horen hoe het in de stad is.”

Binnen zit vader in de keuken bij oom Jan aan tafel.

Oom Jan staat op en begroet Hans.

“Hé neef, wat ben je groot geworden. En dat in deze tijd! Ik dacht dat het eten in de stad zo slecht was. Maar je hebt een flinke groeispurt gemaakt sinds de vorige keer.”

Dan zegt oom Jan, wijzend op vader: “Kijk, daar staat onze nieuwe boerenknecht. Je kent hem vast wel. Geef hem maar een hand!”

Vader staat er lachend bij. Hij wacht even tot oom Jan klaar is met z'n grapjes, dan valt hij Hans om de hals.

Hans geeft zijn vader een kus. “Deze is van mama”, zegt hij erbij.

Die avond ligt Hans vroeg in bed. Oma, moeder en hij zijn maar vroeg naar bed gegaan. Er is geen elektriciteit meer en om nu met zijn drieën in het donker te gaan zitten, vinden ze maar niets, ook al is het kerstavond. Diep onder de dekens weggekropen, denkt Hans na over het bezoek aan zijn vader.

Vader was blij geweest met het cadeautje, zijn eigen sigaretten. Hij had wel raar opgekeken toen Hans hem ook het pakje Duitse sigaretten had gegeven. Hans had precies moeten uitleggen hoe hij daaraan gekomen was. Vader had hem ook gevraagd of hij er niet stiekem zelf eentje had gerookt, omdat het pakje open was.

Als Hans in slaap valt, droomt hij over de Duitse soldaat met de blauwe ogen, de vader van Dieter.

Hans zit weer met hem in het eenmansgat bij de brug. Vliegtuigen vliegen laag over en het afweergeschut knalt.

De Duitse soldaat glimlacht. Hij laat Hans opnieuw de foto van Dieter zien, zijn eigen zoon. Plotseling komt de jongen op de foto tot leven. In zijn droom ziet Hans Dieter lopen, eerst van veraf, maar daarna van steeds dichterbij.

Dieter is een jongen, net zo oud als hijzelf. Hij heeft dezelfde blauwe ogen als zijn vader, maar niet dezelfde glimlach. Dieter is bang en sluipt door de straten van een dorpje. Hans kent het dorp niet. Het is ergens in Duitsland, ergens waar Hans nog nooit geweest is.

Er wordt geschoten. Hans begrijpt het: het dorp wordt aangevallen en Dieter probeert zich te verbergen en kijkt achterom. Daar brandt een boerderij. Die is in brand geschoten. Voor de brandende boerderij ziet Hans in zijn droom de silhouet van een vrouw. Ze houdt haar hoofd vertwijfeld met beide handen vast en kijkt toe hoe de vlammen uit het rieten dak slaan. Is dat Dieters moeder?

“Vater!”

In Hans’ droom roept Dieter om zijn vader.

Dieter weet niet wat hij moet doen. De boerderij brandt. Hij wil zijn moeder helpen, maar weet niet hoe. Daarom schreeuwt hij om zijn vader: “Vater!”

Ineens zit Hans rechtop in zijn bed. Zijn hart bonst als een wilde. Dieters’ schreeuw uit zijn droom, klinkt in zijn hoofd na als een echo. Dan begrijpt Hans de situatie: Dieter staat er met zijn moeder alleen voor. Hij mist zijn vader en heeft hem nodig. Hij weet niet eens of zijn vader nog wel leeft.

Hans gaat weer met zijn hoofd in het kussen liggen en staart naar boven. Daar, boven hem, moet het plafond van zijn kamertje zijn, maar het is te donker om dat te kunnen zien. De vlammen uit zijn droom ziet hij nog steeds voor zich. Ze slaan door het rieten dak van de boerderij waar Dieter woont. Hans voelt zelfs de gloed van de hitte op zijn wangen en slapen, of komt dat toch doordat hij zo plotseling uit zijn droom is ontwaakt en het bloed hem naar de slapen is getrokken? Hij denkt na hoe het kan dat hij kan dromen over een jongen die hij nooit ontmoet heeft, een jongen die hij alleen maar van een foto kent. Hans denkt ook aan zijn eigen vader. Na weken heeft hij hem vandaag weer gezien. Dieter heeft zijn vader misschien al een paar jaar niet gezien. Hij weet niet eens waar hij is en of hij nog leeft.

De volgende ochtend zit Hans stil met oma aan het keukentafeltje. Moeder doet haar best om het nog gezellig te maken. Het is kerst. Ze heeft de tafel gedekt met het mooie tafelkleed dat ze bij haar huwelijk met vader gekregen heeft. Echt gezellig is het niet, zo zonder vader, maar met het stuk kaas dat hij gisteren van tante meegekregen heeft, is er toch wat lekkers te eten.

A decorative graphic consisting of several light brown, teardrop-shaped elements radiating from a central point, resembling a stylized sunburst or a fan of rays.

BIETENSOEP EN PALING

Maandag 29 januari 1945. Al de hele maand januari is het koud. Sinds de dag voor kerst toen Hans vader bezocht, is de temperatuur bijna niet meer boven nul geweest.

Oma, moeder en Hans zijn meestal samen in de keuken. Als er hout is, kan daar namelijk het fornuisje nog wat warmte bieden. Moeder heeft een oude trui van vader uitgehaald en met de wol daarvan heeft oma voor Hans weer een nieuwe trui gebreid.

Ook vandaag is het bitterkoud. De zon heeft zich de hele dag nog niet laten zien. Gelukkig is het geen weer voor een bombardement op de bruggen.

Sinds vader ondergedoken zit, krijgt hij geen salaris meer. Moeder en oma hadden wel wat gespaard, maar van dat geld is er nu weinig over. Gelukkig worden ze wel geholpen door verzetsmensen, die de ondergedoken spoorwegmensen en hun familie steunen. Maar er is geen geld meer voor kleren en schoenen. Het weinige geld dat er nog is, wordt voor het eten gebruikt. Het goedkoopst is het eten van de centrale keuken. Daar kunnen Deventenaren voor weinig geld en tegen inlevering van distributiebonnen elke dag een maaltijd kopen. Vaak verkopen ze bij de gaarkeuken stampot met aardappels en wortels, soms is er bietensoep.

Vanmorgen zijn Hans en moeder al vroeg met een pan bij zich op pad gegaan. Oma is thuis gebleven.

Als ze aan de Sijzenbaan bij de gaarkeuken aankomen, staat er al een

flinke rij mensen voor het gebouw. Politieagenten wijzen de mensen hun plaats aan in de rij.

Twee Duitse soldaten houden bij de ingang alles in de gaten, om ervoor te zorgen dat het uitdelen van voedsel ordelijk verloopt.

“Gutentag Hans”, hoort Hans een van de soldaten zeggen.

Hans herkent de stem dadelijk, het is Dieters vader, die hem geholpen heeft toen hij ruzie had met Jan en die hem op de brug doorgelaten heeft.

“Dag”, antwoordt Hans en kijkt meteen naar moeder.

De soldaat kijkt Hans vriendelijk aan: “Alles gut?”

Hans schudt met zijn hoofd: ja. Hij voelt dat hij ineens rood wordt.

Schaamt hij zich voor zijn Duitse kennis?

De soldaat knikt vriendelijk naar moeder. Maar moeder draait resoluut haar gezicht de andere kant op.

Wanneer Dieters vader doorloopt, kijkt moeder Hans verbaasd aan.

“Dat is die soldaat..., de vader van...”, stamelt Hans.

Moeder kijkt hem niet begrijpend aan, maar als ze ziet dat de andere mensen in de rij nieuwsgierig mee luisteren, vraagt ze niet verder en trekt ze Hans naar zich toe.

Ze staan samen nog zeker een kwartier zwijgzaam in de rij, die maar langzaam korter wordt.

Als ze binnen zijn, ziet Hans een lage toonbank staan met grote ketels met dampende soep. Daarachter is een keuken, waar mensen aardappels schillen.

Twee vrouwen scheppen met grote lepels de soep in de pannetjes die de mensen van huis meegenomen hebben. Als een van de vrouwen Hans ziet staat, zegt ze: “Ik zal eens even over de bodem van de ketel scheppen, dan krijg je nog wat extra bieten.”

Hans lacht haar toe, niet omdat hij zo'n zin heeft in bietensoep, maar omdat hij begrijpt dat de vrouw vriendelijk probeert te zijn.

Wanneer moeders pan gevuld is voor drie personen, doet ze er snel de deksel op. “Kom, gauw naar huis! Dan hoeven we de soep niet meer op te warmen!”

Moeder levert snel de bonnen in en rekt af. Daarna lopen ze naar huis. Hans is blij om weer te lopen. Hij voelt zijn tenen tintelen en weer warm worden.

Oma zit in de keuken te wachten. Ze heeft de tafel al gedekt.

Moeder zet de pan op tafel. “Laten we maar meteen gaan eten”, zegt ze.

“De soep is nog warm genoeg!”

Als moeder een lepel soep op Hans’ bord schept, ploppen er twee grote plakken bieten op zijn bord. Het spettert zelfs de soep een beetje over de rand.

Hans kijkt ernaar. De soep is rood, maar veel meer dan warm rood water met twee plakken bieten is het niet.

“Het lijkt wel grammofoonplatensoep”, zegt hij dan, terwijl hij een vork pakt om een van de plakken bieten uit de soep te vissen.

Oma schiet in de lach! “Grammofoonplatensoep”, herhaalt ze. “Daar lijkt het wel op.” Dan sopt ze een stuk brood in haar soep.

“Wie was nou die soldaat?” vraagt moeder dan.

Hans zucht. Hij begrijpt dat hij een uitleg verschuldigd is en moet vertellen hoe het komt dat die Duitse soldaat hem op straat aansprak en zijn naam kende. Moeder was er onaangenaam door verrast. Ze zal zich vast zorgen gemaakt hebben over wat die andere mensen bij de gaarkeuken daarover dachten.

Hans vertelt het hele verhaal over de ontmoetingen met die soldaat. Sommige verhalen kent moeder al wel, maar Hans heeft eigenlijk nooit verteld dat het toevallig steeds om dezelfde soldaat ging.

“Waarom heb je me dat niet eerder verteld,” wil moeder weten.

Hans haalt zijn schouders op. “Dat weet ik niet”, zegt hij. “Misschien had

u zich dan nog meer zorgen gemaakt.”

“Ja, dat zou zo maar eens kunnen”, zucht moeder dan.

Die middag loopt Hans langs de Bergsingel. Hij heeft een idee. Op de dichtgevroren gracht ligt een flinke laag sneeuw. Vader heeft hem wel eens verteld dat vissen onder het ijs, waar sneeuw op ligt, een gebrek aan zuurstof krijgen en dat ze daarom wel naar een open plek met zuurstofrijk water trekken.

Hans stapt de wal af en het ijs op. Onder een overhangende tak schuift hij met zijn handen wat sneeuw aan de kant. Daar hakt hij met een steen een wak in het ijs. Als het wak groot genoeg is, wacht hij tot het water tot rust komt.

In tussentijd breekt hij een tak van de boom af en snijdt hij met zijn zakmes de tak in de vorm van een haak.

Het duurt niet lang of hij ziet in het water iets bewegen. Hans kijkt eens goed. Het is een paling. Voorzichtig steekt Hans de stok in het water en dan, met een snelle beweging, wipt hij de paling met de haak op het ijs. Het beest kronkelt in de sneeuw.

Hans kan een kreet van vreugde nauwelijks onderdrukken.

Hij loopt erop af en probeert de paling te pakken. Maar dat is nog niet zo gemakkelijk. Het beest glibbert hem twee keer door zijn handen.

Pas als hij zijn handschoenen uitdoet, lukt het hem de paling te pakken.

Moeder is blij verrast. “Een paling?”, roept ze. “Hoe kom je daar nu aan?”

Oma staat op van haar stoeltje om het beest eens goed te bekijken.

“Zo’n zondagsmaaltje hebben we in tijden niet gehad,” zegt oma dan.

“En dat op een maandag!” grapt moeder.

Dankzij de vangst van Hans zitten ze die dag twee keer aan het keukentafeltje te eten. Moeder bakt de paling in zijn eigen vet.

A stylized sunburst graphic with several rays of varying lengths, rendered in a light beige color, positioned behind the title text.

LICHT AAN DE HORIZON

Maandag 9 april 1945. De dagen na Pasen duren eindeloos. Moeder gaat nog wel de stad in op zoek naar wat eten, maar Hans verveelt zich. Af en toe gaat hij de deur uit om wat hout te sprokkelen, maar dat is al bijna net zo schaars als voedsel.

Soms lijkt het erop dat ze het oorlogsfront kunnen horen, maar soms is het helemaal stil.

“Dat zegt niets”, vertelt oma. “Het ligt er ook aan hoe de wind staat. Als de wind niet uit het oosten waait, hoor je er niets van!”

Het is die avond al donker als er ineens aan de achterdeur geklopt wordt. Hans ziet moeder schrikken.

“Wie kan er nou nog aankomen?” vraagt oma. “En waarom bellen ze niet aan bij de voordeur?”

Moeder luistert. “Wie is daar?”, vraagt ze met een onzekere stem.

“Ik ben het, Herman”, horen ze zachtjes zeggen.

Moeder kijkt verbaasd en doet meteen de deur van het slot.

Nog voordat moeder haar man kan verwelkomen, stapt vader binnen en legt hij haar een hand op de mond. Met een vinger voor de mond wijst hij oma en Hans erop dat ze stil moeten zijn.

Dan draait vader de deur op slot. Hij blaast de kaars op de keukentafel uit en luistert aandachtig.

Moeder staat er stil en geschrokken bij.

Vader loopt op zijn tenen in het donker naar de voorkamer. Tussen de gordijnen door kijkt hij voorzichtig de straat over. Ineens horen ze klakkende laarzen. Er loopt iemand voor hun huis langs, iemand die iets zoekt. De persoon houdt in, maar loopt daarna weer door.

Ze blijven nog enige tijd stil en kijken elkaar aan.

Geleidelijk ontspant het gezicht van vader. Hij glimlacht naar moeder en oma en geeft Hans een knipoog.

Dan fluistert hij eindelijk: "Hoe is het hier?"

"Ja, goed", antwoordt moeder een beetje zenuwachtig. Ze veegt haar handen aan haar schort af. Ze heeft vader nu al een paar maanden niet meer gezien.

"Maar hoe is het dan met jou en hoe komt het dat je ineens hier bent?"

"Met mij gaat het goed, hoor!", antwoordt vader. Hij loopt op zijn vrouw af en omhelst haar.

"En jij dan," vraagt hij aan Hans, "heb je nog een goede Duitse sigaret voor me?"

Het is een onwerkelijke situatie: ineens staat vader voor hun neus.

Dan begint vader te vertellen: "Zutphen is zondag bevrijd. Deventer zal nu wel gauw volgen. Vannacht zag ik dat de hemel ten zuiden van de stad fel verlicht was. Grote schijnwerpers schenen tegen de wolken en de weerkaatsing van het licht zorgde ervoor dat de hele omgeving verlicht was. Ik wilde bij jullie zijn als de stad bevrijd wordt. Wie weet wat er nog gaat gebeuren? Dus heb ik de gok gewaagd en ben ik teruggekomen. Ik heb net gezien dat er zware Duitse tanks richting Zwolle rijden. Die vluchten de stad al uit. Maar toen ik daarnaar stond te kijken, kwam er een man op me af. Het was Van Zalingen. Ik weet niet of hij me herkend heeft, maar ik schrok me dood. Ik ben weggelopen, maar hij heeft me tot in de straat gevolgd. Ik denk dat hij me toch niet herkend heeft, anders had hij misschien wel aangebeld en had ik misschien wel..."

Vader stopt met praten, als hij ziet dat moeder hem geschrokken aankijkt. Hans voelt de opwinding in zijn lijf. Hij is blij dat vader zo onverwacht binnen gekomen is en ook dat de bevrijding snel zal beginnen. Toch is hij ook geschrokken over wat vader over Van Zalingen vertelt.

“Die had vast niet durven aanbellen,” zegt hij dan, “op Dolle Dinsdag is hij ook al de stad uit gevlucht!”

Vader kijkt Hans aan en begint dan te lachen.

De volgende ochtend zitten ze weer met zijn vieren aan de keukentafel. Hans heeft vannacht met eigen ogen gezien dat de hemel ten zuiden van de stad fel verlicht was.

“Ik denk dat ze vannacht al bij Gorssel zijn aangekomen,” zegt vader, “anders hadden we die zoeklichten niet zo fel kunnen zien!”

Ineens horen ze een paar enorme dreunen.

Oma is de eerste die wat zegt: “Ze blazen de bruggen op. Ik herinner me die dreunen van het begin van de oorlog, toen de Nederlanders de spoorbrug opbliezen!”

Hans begrijpt het even niet. Eerst proberen de Amerikanen en Engelsen de bruggen te bombarderen en worden ze door de Duitsers zwaar verdedigd. En nu vernielen de Duitsers de bruggen zelf, wat de geallieerden met al hun bombardementen niet gelukt is.

Dan horen ze meer knallen. Er slaan in de buurt granaten in.

Moeder staat zo plotseling op, dat haar stoel achterover valt.

“Laten we maar gauw de kelder ingaan”, zegt ze. “Ze kunnen de stad nog flink beschieten!”

Even later liggen vader en Hans op de oude matras in de kelder. Oma en moeder hebben de oude keukenstoelen gepakt.

Af en toe horen ze granaten exploderen. Grote en kleine ontploffingen volgen elkaar regelmatig op. Een enkele keer horen ze het pokkepokkepok van mitrailleurvuur en het geluid van vallend glas.

IS DIT FEEST?

Woensdag 11 april 1945. Tot laat in de middag heeft Hans gisteren met zijn vader, moeder en oma in de kelder gezeten. De hele dag hoorden ze hoe er over en weer geschoten werd.

Maar ineens hoorden ze luid gebonk op de voordeur en riep een buurman: “Ze zijn er!” Hans had de afgelopen dagen flink gefantaseerd hoe de bevrijding zou verlopen. Maar dat een buurman na een dag in de kelder op de deur zou bonken en zou zeggen dat ‘ze’ er zijn, vond Hans toch een beetje teleurstellend.

Met z’n vieren ze daarna op straat gaan kijken. Er liepen soldaten met hun geweer in de aanslag door de straat. Ineens waren ze er: de Canadezen, hun bevrijders, waar ze zo lang op hadden gewacht.

Hans zag een overbuurvrouw een roodwitblauwe vlag uit het raam hangen en even later liep haar dochtertje op straat met een oranje jurkje aan en met oranje lintjes in het haar. Een buurman schonk een fles sterke drank leeg. “Oranjebitter,” riep hij, “wie wil er een oranjebittertje? Die heb ik speciaal bewaard.” Voor in de straat klonk een lied. Hans ving flarden van de tekst op: ‘oranje boven, oranje boven. Leve de koningin...’

Vader en moeder stonden innig gearmd voor het huis naar alle blijdschap te kijken. Ze genoten in stilte. Vader had voor oma een stoel buiten gezet.

Vanmorgen gaan ze al vroeg samen de binnenstad in.

“Wat ben ik blij dat ik naar Deventer gegaan ben”, zegt vader. “Misschien duurt het nog wel een paar dagen voordat de boerderij van tante Marie en

oom Jan in Terwolde bevrijd is.”

Op de Brink is het een drukte van belang. Er rijden Canadese soldaten met jeeps voorbij en er lopen mensen uitgelaten en zingend over het plein.

Op de Brink staat een Canadese tank. Een paar jongens zijn erop geklommen.

Soldaten staan er lachend bij. Vader krijgt een sigaret van een van hen.

Als een andere soldaat repen chocola uitdeelt, duwt vader Hans naar voren.

“Daar heb jij ook wel zin in”, zegt vader uitdagend.

“Danke... Thank you”, stottert Hans, als hij een reep krijgt. Hans vindt het gek om ineens Engels te praten. Dat had hij tegen Duitse soldaten niet moeten doen!

Vader wil graag bij het station kijken. Gisteren hebben de Duitsers daar het viaduct aan de Brinkgreverweg vernield om de Canadezen de doorgang te belemmeren.

Onderweg zien ze drie mannen lopen. De twee achtersten houden de voorste man onder schot. “Kijk, daar heb je Van Zalingen, de vader van Jan!”, zegt vader. “Door hem moest ik onderduiken!”

Van Zalingen houdt even in als hij vader ziet. Maar hij krijgt met de kolf van een geweer een flinke beuk in zijn rug om door te lopen. Hij struikelt bijna.

“Wat gaan ze met hem doen?”, vraagt Hans.

“Ze zullen zoveel mogelijk NSB’ers willen oppakken en gevangen zetten,” antwoordt vader, “en als hij weer vrijkomt, zal hij uit dat huis moeten waar hij nu woont. Dat was van een joodse familie.”

“En wat doen ze dan met Jan?”, wil Hans vervolgens weten.

Vader haalt zijn schouders op. “Dat weet ik niet. Ik vermoed dat ze kinderen van NSB’ers zullen opvangen in een tehuis, of misschien wel bij familieleden!”

Hans denkt even na over het antwoord. Hoe zou dat zijn, als je vader en moeder ‘fout’ zijn en je als kind daarvoor gestraft wordt en naar een tehuis moet?

Ze lopen weer de stad in. Overal ligt puin. Veel huizen hebben kapotte dakpannen en kozijnen zonder glas.

Hans is verrast als ze het Grote Kerkhof op lopen. Daar staat nog een grote groep Duitse soldaten. Ze zijn ongewapend en worden bewaakt door een paar Canadezen.

“Dat zijn Duitsers”, zegt Hans.

Vader knikt. “Die hebben ze gisteren gevangen genomen.”

“Voor hen is het Feierabend”, grapt vader. “De oorlog is ook voor hen afgelopen. Ze zullen wel blij zijn dat ze het er levend van hebben afgebracht!”

“Wat gaan ze met hen doen?”, vraagt Hans.

“Krijgsgevangenen worden op transport gezet,” antwoordt vader, “maar als de oorlog afgelopen is, zullen ze daarna wel gauw vrijgelaten worden.”

Dan ziet Hans ook de vader van Dieter staan. De felle, lichtblauwe ogen van de man zijn niet te zien. De vader van Dieter heeft zijn hoofd half tussen zijn schouders. Hans ziet aan de houding dat hij moe en uitgeput is. Het liefst zou Hans hem gedag hebben gezegd. Zal hij binnenkort ook naar huis kunnen gaan, naar zijn vrouw en naar Dieter? Hans hoopt dat Dieter snel zijn vader terugziet, net als hij zijn vader.

Maar daarvoor zal de oorlog eerst afgelopen moeten zijn. Gelukkig zal dat niet lang meer duren. Vader vertelde vanmorgen dat de Russen al bijna voor Berlijn staan en dat ook de Amerikanen naar de hoofdstad van Duitsland doorstomen.

Dan schreeuwt een Canadese soldaat de groep toe. Ze moeten afmarcheren. Hans ziet de Duitse soldaat met zijn kameraden wegllopen. Dat gebeurt niet meer in gelid, zoals Hans ze altijd door de stad heeft zien marcheren. Ze lopen uit de pas en bijna sloffend.

Plotseling heeft Hans oogcontact met de vader van Dieter. Hans ziet de soldaat opfleuren. Hij glimlacht nog even naar Hans. Even steekt Hans zijn hand op, als een laatste groet. Hij vraagt zich af of hij de vader van Dieter ooit weer zal zien.

Moeder kijkt naar Hans. Ze volgt zijn blik en ziet ook de Duitse soldaat. Dan kijkt Hans zijn moeder aan. Hij weet dat ook moeder de vader van Dieter herkend heeft. Gelukkig glimlacht moeder naar hem. De soldaten lopen verder, Hans kijkt de vader van Dieter nog even na. Dan lopen ze de hoek om.

Hans ontwaakt uit zijn gedachte. Er schreeuwt een man op het plein dat er bij het postkantoor in de Nieuwstraat moffenmeiden kaal geschoren worden. Hans kijkt vader vragend aan.

“Daar gaan we maar niet heen”, zegt vader dan.

“Ik snap het niet”, zegt Hans.

Vader haalt zijn schouders op. “Wat moet ik daar nu over vertellen? Sommige Duitse soldaten hadden Nederlandse vriendinnetjes en die worden nu kaal geschoren. De mensen die dat doen, vinden dat Nederlandse meisjes geen vrienden hadden mogen worden met Duitse soldaten.”

Hans krijgt een kleur van dit antwoord. Weer denkt hij aan de vader van Dieter, de Duitse soldaat die hem gered heeft door hem in het eenmangat te trekken en die hem verschillende keren daarna vriendelijk geholpen heeft.

Is Dieters vader een vriend van hem geworden? En kan dat eigenlijk wel, een vriend zijn van een soldaat die moet vechten tegen jouw land, maar die altijd vriendelijk tegen jou is?

Vader strijkt Hans eens door het haar. Dan zegt hij: “Kom jongen, we gaan maar eens naar huis, naar opoe.”

Als ze door de stad teruglopen en overal de roodwitblauwe vlaggen zien wapperen, zijn ze stil en in gedachten over alles wat ze het laatste jaar hebben meegemaakt.

31 JAN. en 1 FEBR.
LIJSTENCOLLECTE

WINTERHULP
NEDERLAND

wat weten we echt?

Het verhaal over Hans en de Duitse soldaat, de vader van Dieter, is niet echt gebeurd. Maar de schrijver heeft wel geprobeerd een verhaal te schrijven dat had kunnen gebeuren. Want zo kunnen lezers zich goed inleven in hoe het was om als kind in de Tweede Wereldoorlog in Deventer te leven.

Een verhaal schrijven over de oorlog is moeilijk, als je niet precies weet hoe het er in die tijd aan toe ging. De schrijver was toen nog niet geboren en heeft de oorlog dus niet zelf meegemaakt. Daarom is hij op zoek gegaan naar informatie. In boeken en op internet heeft hij ontdekt dat wetenschappers veel te weten zijn gekomen over de oorlogstijd in Deventer. Bovendien heeft hij een aantal oude mensen geïnterviewd en heeft hij oude films en foto's bekeken.

Veel van die informatie is in het verhaal gebruikt, maar hier en daar heeft de schrijver ook wat gefantaseerd om tot een mooi verhaal te komen.

In dit tweede deel van het boek vind je informatie over wat er bekend is over Deventer in de Tweede Wereldoorlog, over wat er gebeurd is en over hoe de mensen toen leefden. Hier gaat het niet om een verhaal maar om feiten.

BEVRIJDING
VAN DEVENTER
IN
APRIL 1945

deventer in de Tweede wereldoorlog

Deventer is een belangrijk knooppunt van spoorwegen en heeft een spoorbrug over de IJssel. Er is ook een verkeersbrug, eerst nog de Schipbrug, maar later wordt een nieuwe verkeersbrug in gebruik genomen. Spoorwegen en verkeerswegen zijn in oorlogstijd belangrijk. Legers vervoeren namelijk

veel soldaten en materieel. Daarom is er in Deventer veel gevochten om de bruggen.

In 1940 brengen Nederlandse soldaten de spoorbrug en Schipbrug tot ontploffing. De Duitsers repareren de bruggen snel. Bovendien bouwen ze de nieuwe verkeersbrug af. Daar was men al voor

de oorlog mee begonnen.

Aan het eind van de oorlog vallen de geallieerden de bruggen aan. De Duitsers verdedigen de bruggen met wel 37

stellingen afweergeschut.

Daarom kunnen de bruggen alleen van grote hoogte gebombardeerd worden. Veel bommen vallen daardoor niet op

de bruggen maar in de stad.

Naast de ruim 150 doden en de grote schade door de bombardementen, is er meer oorlogsleed. Er vallen slachtoffers bij gevechten en bij verzetswerk en er worden honderden joodse Deventenaren opgepakt en vermoord in concentratiekampen.

de inval op 10 mei 1940

Op 10 mei 1940 worden veel inwoners in Deventer wakker van het zware gebrom van tientallen Duitse vliegtuigen. Dat is voor hen het begin van de oorlog. De Duitsers hopen erop dat de bruggen bij Deventer heel blijven, maar Nederlandse soldaten brengen de Schipbrug tot zinken. Vanuit Duitsland rijdt een pantsertrein naar Deventer, met daarachter twee treinen met soldaten. De Nederlanders proberen de treinen tegen te houden. Ze zetten wissels om en plaatsen blokkades. Ook wordt de spoorbrug vernield.

Op de ochtend van 10 mei 1940 valt een eerste Deventer slachtoffer. Aan de overzijde van de rivier denken Nederlandse soldaten op de Welle een Duitser te zien. Maar het is Hendrik de Vink. Hij wordt per ongeluk doodgeschoten.

Ook al zijn de bruggen kapot, de Duitsers zijn niet tegen te houden. De overmacht is te groot. 's Middags wordt de stad overspoeld door Duitse soldaten en de volgende dag zetten bewoners van de Verlengde Kazernestraat hun stoelen buiten voor de deur en kijken urenlang naar de soldaten die langs marcheren.

de oorlog voor de deventenaren

Als Nederland zich heeft overgegeven, willen de Duitsers het liefst dat iedereen gewoon weer naar het werk en de kinderen weer naar school gaan. Maar al gauw verandert er van alles in de stad. Het wordt verboden om na elf uur 's avonds op straat te zijn. Als je een paard hebt, moet je die afstaan. In 1941 moet iedereen zijn radio inleveren. Het wordt verboden om naar de Engelse radio te luisteren. Voedsel en ook andere producten kunnen alleen met distributiebonnen gekocht worden. Er ontstaat in de stad een tekort aan voedsel, maar niet zo erg als in het westen van het land. Vaak is er op het platteland nog wel wat extra voedsel te koop. Vanaf 1943 pakken de Duitsers in Deventer mannen op om voor ze te werken. Sommigen worden zelfs naar Duitsland gestuurd.

Een paar honderd Deventenaren zijn in de oorlog lid van de Nationaal Socialistische Bond (NSB). Sommigen

helpen de Duitsers bij het oppakken van joden en onderduikers.

In de Assenstraat is een gevangenis. Die wordt wel 'het Deventer concentratiekamp' genoemd. Rambonnet was hier de baas. Na de oorlog wordt hij hier, in zijn eigen gevangenis, vermoord.

joden- vervolging in deventer

Al vanaf de dertiende eeuw wonen er joden in Deventer. Als de Tweede Wereldoorlog in 1940 uitbreekt, zijn dat er bijna 600. Daaronder zijn dan ook Duitse joden die al uit Duitsland naar Nederland gevlucht zijn.

Joodse families maakten voor de oorlog deel uit van de samenleving in Deventer. Bekende joodse familienamen waren onder andere: Adelaar, Cohen, Fortuin, Gosschalk, Hollander, Lezer, Lobstein, Noach, Polak, Simon, Spanier en Zendijk. Velen hadden een winkel of een bedrijf, maar er waren ook artsen en advocaten. Sam Noach was een bekende joodse marktkoopman. Hij noemde zich 'de man van Deventer' en had een winkel in de Nieuwstraat. Han Hollander was een beroemd sportverslaggever. Hij richtte met vrienden de voetbalclub Go Ahead op.

Op 25 juli 1941 vernielden NSB'ers de synagoge aan de Golstraat.

In 1942 en 1943 worden veel Deventer joden tijdens razzia's opgepakt en gearresteerd. Sommigen duiken onder, maar uiteindelijk overleeft tweederde deel van alle Deventer joden de oorlog niet. Joden die op transport gesteld werden, werden verzameld bij het koffiehuis De Korenbloem aan de Ankersteeg.

etty hillesum

Iedereen kent Het Achterhuis, het dagboek van het joodse meisje Anne Frank, dat met haar familie onderduikt in Amsterdam.

Ook Etty Hillesum heeft een bekend oorlogsdagboek geschreven. Als haar vader in 1924 rector wordt aan het Stedelijk Gymnasium komt Etty in Deventer wonen, aan de Geert Grotestraat 9. Ze woont acht jaar in de stad. Daarna gaat zij in Amsterdam studeren.

Het dagboek van Etty heet Het Verstoorde Leven. Ze schrijft daarin over haar leven en haar ideeën. Het is een boek voor volwassenen, maar er staan ook mooie zinnen in, die kinderen goed begrijpen, zoals: Men zou een pleister op vele wonden willen zijn.

Etty wordt in 1942 opgepakt en naar Westerbork in Drenthe gebracht. Op 30 november 1943 sterft ze in het concentratiekamp Auschwitz in Polen.

De naam Etty Hillesum leeft in Deventer voort, onder andere in het Etty Hillesum-centrum. Dat centrum strijdt tegen racisme en stimuleert dat mensen beter met elkaar samenleven.

Op de kademuur langs de IJssel is een monument, ter nagedachtenis van Etty.

drama's aan het eind van de oorlog

Een paar dagen voordat Deventer wordt bevrijd, vinden er nog twee afschuwelijke gebeurtenissen plaats.

De Oexerhof wordt in de oorlog door de Duitsers gebruikt als gevangenis. In de eerste dagen van april 1945 zijn daar nog veertig arrestanten. Als de Canadezen naderen, worden er dertig vrijgelaten. De overige tien gevangenen worden door de Duitsers doodgeschoten.

Op het industrieterrein ten zuiden van de stad is bij de oliefabriek van Twentol een brug. Als de Canadezen in aantocht zijn, willen acht studenten van de landbouwschool ervoor zorgen dat de Duitsers de brug niet opblazen. De studenten worden echter door een Duitse soldaat ontdekt. De soldaat wordt eerst gevangengenomen, maar later laten ze hem gaan, als hij belooft hen niet te verraden. Dat doet hij echter wel. Er worden soldaten op afgestuurd. De studenten worden overmeesterd. Daarbij ontstaat een brand in de fabriek. Twee studenten komen daarbij om. Een derde vlucht. De andere vijf worden gevangengenomen en een half uur voordat de Canadezen in de stad aankomen worden ze bij de speeltuin op het Hoornwerk gefusilleerd.

de bevrijding van de stad

Op 10 april 1945 veroveren de Canadezen de stad, onder leiding van generaal T.G. Gibson. Vanuit Schalkhaar in het oosten en via Colmschate over de Schipbeek en langs de Snijpelingsdijk uit het zuiden veroveren de troepen de stad.

Brinkgreven is het eerste stukje Deventer dat bevrijd wordt. Wanneer de Canadezen over de Brinkgreverweg de stad binnen rijden, trekken de Duitsers zich achter de spoordijk in het centrum van de stad terug. De viaducten bij de Brinkgreverweg en de Drakenbrug laten ze ontploffen.

Vanuit de binnenstad vluchten de Duitsers naar het noorden de stad uit en over de rivier naar het westen. Ze brengen de spoorbrug en de verkeersbrug tot ontploffing. Pas op 12 april wordt de Worp bevrijd, dat aan de overkant van de IJssel ligt.

Ook in Deventer hebben inwoners geprobeerd tijdens de oorlog en bij de bevrijding de Duitsers de voet dwars te zetten. Bekende Deventer verzetsstrijders zijn onder andere Bé van den Dool, Gé Franken, Gerrit ter Horst, Jan Koster en Jan Willem Gerritsen.

oorlogsmonumenten

Er zijn in de gemeente Deventer, in de stad en in de dorpen verschillende oorlogsmonumenten.

Aan de Verzetslaan staat een algemeen monument dat in 1965 is onthuld. Hier staan alle namen van Deventenaren die in de oorlog gesneuveld zijn. Op het Grote Kerkhof staat het verzetsmonument. Het is een beeld van een man. Op de muur van de kerk staat de tekst: Zij hebben door hun sterven meer gegeven dan veler jaren som ons geven kon. Op hetzelfde plein staat het gedenkteken over de oorlog in Nederlands-Indië. Het monument dat herinnert aan het Twentoldrama staat aan de Snijpelingsdijk. Aan de Welle langs de IJssel staat het Etty Hillesummonument en op het landgoed Oxerhof is een beeld geplaatst ter nagedachtenis aan de mensen die daar tijdens de bevrijding vermoord zijn.

Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is. Daarom worden in Deventer net als op veel andere plaatsen struikelstenen aangelegd. Voor elke door de Nazi's vermoorde Deventenaren komt voor het huis waar ze op het laatst woonden, een steen met hun naam erop.

VERZETSMONUMENT
1940-1945
GROTE KERKHOF
DEVENTER